

Türkiye’de ‘yerel demokrasi’nin seyri

Aşağıdan yukarı ve yukarıdan aşağı yerelden yönetim ve katılım arayışlarının, bugünün Türkiye’inde henüz birbirlerinden kopuk ve ilişkilennememiş bir durumda olduğunu söyleyebiliriz.

Akın Atauz

09/07/2022

aatauz@yahoo.com

Türkiye’nin her yerinde “belediye” dediğimiz yerel-kamusal örgüt, 19’uncu yüzyılın son çeyreğinden beri bu topraklardaki tarihinin her döneminde, hemşerileri için bir şeylere karar verir ve yapar. Beğenmezse değiştirir ve yıkar, yeniden yapar. Seçilmiş bir yönetim olarak bu, onun “demokratik” hakkı olmalı! Kentlilerin ödediği vergiler ve yine elbette kamusal kaynaklardan sağlanan gelirlerden oluşan ve büyük bir bütçesi olan kamusal bir kuruluş olarak parasını nereye harcamak isterse oraya harcar! Bunlar “mevsim normalleri” olarak, kentliler tarafından sessizce kabul edilir ve kent yaşamı böylece uyum içinde “yuvarlanır gider”.

Ancak burada bazı zamanlarda farklı durumlar olur. Fark, iki kaynaktan gelen seslerden duyulur:

- 1960’lar-70’lerden sonra bazı kentlerdeki yerel toplumlar ya da bu toplumun bazı parçaları kendi çevrelerine, mahallelerine/ semtlerine sahip çıkmaya başladılar, kentlerine dair kararların alınmasında seslerinin/ taleplerinin duyulmasını, daha yerel bir demokrasinin gelişmesini istediler[1].

Aslında dünyanın bütün kentlerinde de, özellikle devrimci mücadelenin güçlü olduğu ülkelerde/ genellikle **Latin Amerika** ve **Avrupa**'nın bazı ülkelerinde kentlilerin demokrasiyi daha dolaysız/ doğrudan ve canlı/ gerçek bir biçimde yaşama isteği son derece dinamiktir. Çevrelerine sahip çıkan, ekolojik sorunları gören ve dayanışmacı ve katılımcı toplumsal tekniklerle kente dair kararların alınmasında ve uygulanmasında yeni bir yerel yönetim anlayışı geliştirmeye başladılar. Türkiye'de de yerel yönetimlerle ilgili bu yeni anlayışla bazı yerlerde demokrasinin aşağıdan yukarıya doğru kurulmasıyla ilgili arayışlar başladı. Hemşeri demokrasisinin bazı güçlü örnekleri sayılabilecek (en önemlisi **Fatsa** belediyesi olmak üzere) deneyimler yaşandı.

Kent toplumunun tabanından gelen istek katılım ve çaba-dayanışma ile kurulmak istenilen demokrasi arayışına şimdilik *“aşağıdan yukarıya doğru yerel demokrasi arayışı”* diyelim. Bu, dinamik bir biçimde kent halkının bütün kararları birlikte oluşturduğu- uyguladığı ve denetlediği, “temsili olmayan”/ yerel-doğrudan demokrasi olarak düşünülebilir.

Fatsa'da 14 Ekim 1979'da sosyalistlerin desteğiyle belediye başkanı olan Fikri Sönmez, 270 günlük yönetiminde “yerinden yönetim” anlayışını hayata geçirmişti.

Ancak kent yönetimine bu yaklaşım henüz gelişme aşamasında. Bu nedenle bu deneyimleri, birçok kuramsal ve pratik sorun ile ilgili yanıtları düzenli bir biçimde ayrıntılandıramamış ve sistemleştirememiş bir arayış olarak düşünmek gerekecek.

- İkinci ses, yine bu yıllarda, bazı belediyelerden gelen sestir. “Sosyal-demokrat belediyeler”den bazıları, kentlerde çok samimi ve iyi niyetli arayışlarla (kimisi bu konuda daha yavaş ya da daha az içten olmakla birlikte) yerel yönetimleri yenileştirmek ve canlandırmak istiyorlardı. Demokrasiyi geliştirmek ve kentin yönetiminde, hemşerilerle birlikte düşünebilmek/ kentlilere danışabilmek için bazı kurumsal yapılar oluşturarak veya var olan bazı yapıları daha iyi kullanarak yerel yönetim demokrasisini “yukarısından aşağıya doğru” geliştirmeyi

planladılar. Bazı ülkelerde, bunun çok başarılı örnekleri olmuştu. Ama Türkiye'deki arayışlar hem az sayıda kentle sınırlı kaldı hem de hiçbir zaman ciddi ve sistemli bir biçimde geliştirilemedi.

Bu modele de *“yukarıdan aşağıya doğru yerel demokrasi”* arayışı diyelim. Bu modelin en temel özelliklerinden birinin temsili demokrasinin kurallarına göre belediyelerde oluşmuş iktidarların kendi kent toplumlarına bazı kararların verilmesinde yine kendi koymuş oldukları kurallara göre *“katılım”* hakkı vermeleri olduğu söylenebilir. Bu katılımın hakkının ne zaman, hangi tür olaylarda/ projede ve ne tür koşulların sınırı içinde verileceği iktidardaki belediye yöneticilerine kalmış bir konudur. Kent toplumunun da kendilerine verilmiş bu *“katılım”* hakkını kullanıp kullanmayacakları, kullanmaları durumunda bunun nasıl işlevsel olabileceği vb. konularında bilinmezlikler (ve isteksizlik) içinde oldukları söylenebilir.

Sınırlı girişimlere engelleme

Gerçi bazı sosyal demokrat belediyelerin gerçekten içten ve gerçekten güçlü bir arayışla bu modeli iyi işlettikleri ve iyi sonuçlar aldıkları örnekler de var. Bu çalışmalara gereken önemi verip, her birini ayrıntılı bir örnek olay olarak çalışmak ve Türkiye yerel demokrasi arayışları tarihindeki yerini bulmasını sağlamak görevi henüz gerçekleştirilmedi.

Bu iki modelin en çarpıcı özelliklerini belki şöyle özetleyebiliriz:

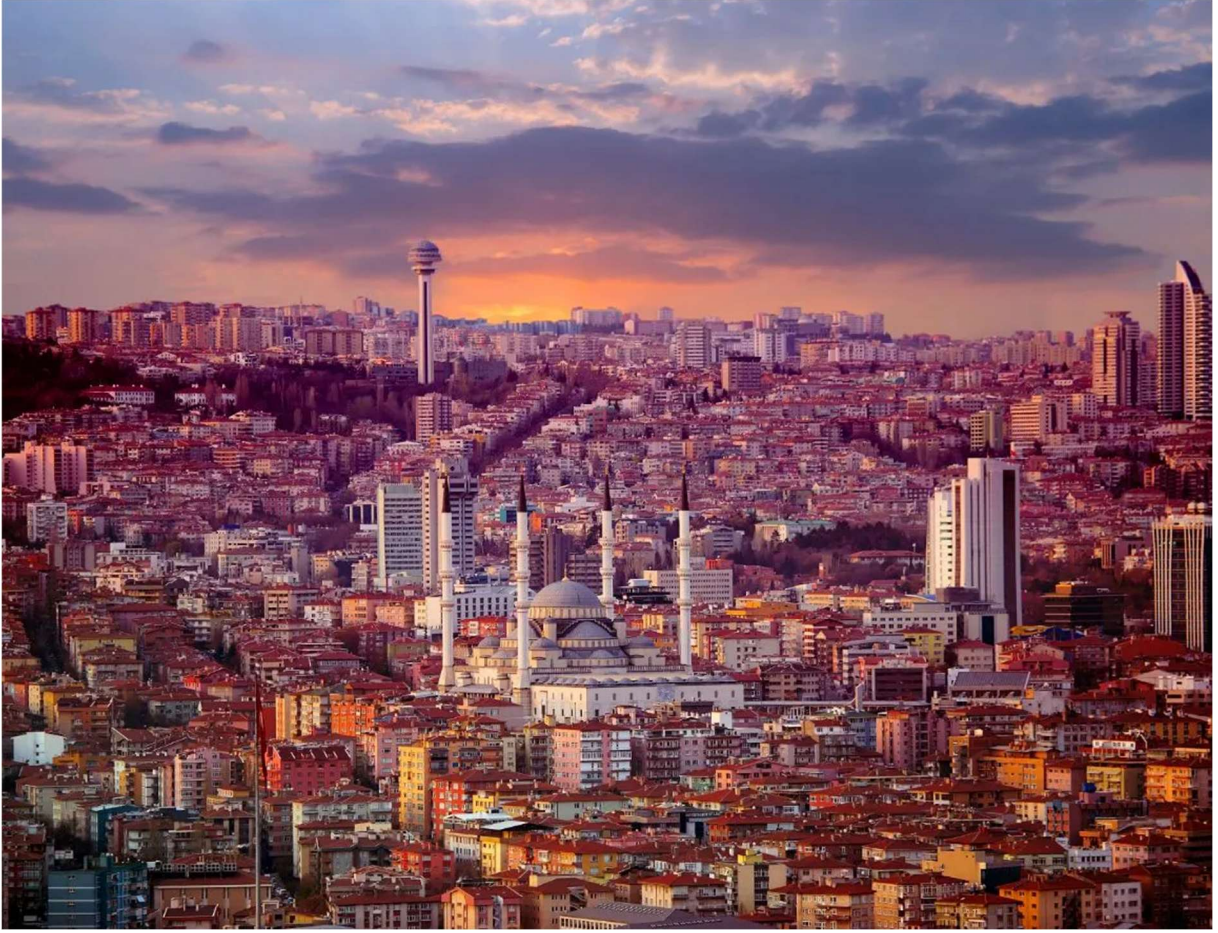
- Aşağıdan doğru kurulmak istenilen yerel demokrasi arayışları (en son örneği Gezi olmak üzere) her defasında merkezi yönetim/ devlet tarafından kriminalize edildi ve şiddet kullanılarak bastırıldı.
- Yukarıdan aşağıya arayışlar ise, her defasında devlet engelleriyle karşılaştı, tökezletilmek ve başarısız kılınmak istendi, ama şiddet kullanılarak bastırılmadı.

- Aşağıdan yukarı arayışlar, genellikle küçük yerleşim yerlerinde ve bazen de büyük kentlerin bazı mahallelerinde gelişti, ama hiçbir zaman daha büyük (metropol ölçeğinde) bir arayış olarak örneklenmedi. Daha önemlisi bu düzeyden başlayarak teorize edilmeye de çalışılmadı. Diğer ülke örnekleri de dikkate alınmadı. Genellikle küçük ve göreceli (sınıf/ mezhep/ etni/ politik eğilim-bilinç vb. bakımlarından) daha homojen olan toplum birimlerinde gerçekleştirildi.
- Yukarıdan aşağı arayışlar ise genellikle metropol kentlerin belediyeleri tarafından [öncelikle **Ankara** (Dalokay ve Karayalçın) ve **İstanbul** (İsvan, İmamoğlu), daha yakın zamanlarda da **İzmir** (Piriştina, Kocaoğlu ve Soyer) olmak üzere] büyük kentlerdeki heterojen nüfus yapısı içinde denendi/ deneniyor.
- “Katılım” daha çok son seçimleri kazanan sosyal demokrat belediyeler tarafından formüle edilen bir terim ve genel olarak yukarıdan aşağı anlamı/ anlatımı yansıtıyor.
 - Belediyedeki mevcut iktidarın bazen nihai halini belirlediği bir projede “referandum tarzı bir seçim yapması istenmesiyle (İstanbul’da **“Taksim projeleri”** veya Ankara’da bugünlerde yıkılmasından vazgeçilen **100.Yıl yapıları** veya **Küçükesat Semt hali** için çok daha acemi ve kaba bir yaklaşımla yapılması istenilen seçim örneklerinde olduğu gibi),
 - Veya mevcut ya da yeniden oluşturulan bazı kurullara, yerel toplumun katılabilmesi kararların oluşumunda (bir biçimde ve kısıt içinde) söz söyleyebilmesi için yapılan çağrılarla [İBB’nin ulaşım planlamasındaki “katılım” niteliklerini (anımsayacaksınız, daha önce tartışmıştık) ya da hem **İBB** ve **ABB**’deki “katılımcı bütçe” projeleri vb. gibi] toplumu kararlara ortak etme arayışları...

-miş gibi yapmak...

Görüleceği gibi “sosyal demokrat” belediyelerin yakın zamanda geliştirdikleri “katılım” düzenekleri, pek fazla demokratik bir içtenlik yansıtmayan, çok eğreti ve çok yüzeysel mekanizmalar. Burada, yerel bir demokrasi isteniyormuş gibi bir izlenim yaratmanın daha çok önemsendiği düşünülebilir.

- Sosyal demokrat “katılımcı” arayışların, öncelikle içtenlikleri ve hakiki oldukları, ikinci olarak da gerçekten problemin kendisi (demokrasinin yerel olarak geliştirilmesi ve etkin/ işlevsel bir işleyiş olabilmesi) üzerinde düşünülmüş bir arayış olmadığı, “miş” gibi yaparak partiler politikasına yatırım yaptığı izlenimi ön plana çıkıyor. Ancak, daha da önemlisi, biraz daha derinde sosyal demokrat yerel iktidarın, “yerel demokrasiyi”, bir iktidar paylaşımı ve bu nedenle kendisine yönelmiş bir tehdit olarak algılıyor olması...

Yukarıdaki karşılaştırmalarda, henüz tam nitelikleri hakkında çok az şey öğrenebildiğimiz ve yöneticileri de toplumları da Kürt olduğu için yıkılmış ve kayyımlaştırılmış belediye örnekleri yok. Belki her iki modele de uyan yönleri olan alternatif modeller olabilirler? Karşılaştırmalar böylece, daha da genişletilebilir. Ancak bitirmeden önce özetleyecek olursak, aşağıdan yukarı ve yukarıdan aşağı arayışların, bugünün Türkiye'sinde henüz birbirlerinden tam olarak kopuk ve ilişkilenmemiş bir durumda olduğunu söyleyebiliriz.

Aşağıdan yukarı yerel demokrasilerin düşünülmesinde ve kuramsallaştırılmasında henüz oldukça başlangıç aşamalarında bulunduğunu varsayarsak şimdilik yukarıdan aşağıya demokrasilerin kurulabilme arayışı üzerinde daha çok durabiliriz. Eğer gerçekten bazı belediyelerde demokratik arayış bir içtenlik taşıyorsa bunu, yerel sivil toplumlar ya da yerel inisiyatiflerle belediyelerin, (eşitsiz durumu ve hiyerarşiyi aşamayı önemseme koşuluyla) daha çok ilişkiyle gelişebileceğini düşünebiliriz. Bu süreç, her iki taraf için de zor, ama öğretici olabilir. Taraflar için temel korku belki de şöyle oluşmakta:

Belirli bir bürokrasisi ve siyasi parti önceliği olan belediye, STK'ları/ inisiyatifleri güvenilirmez, çok kırılgan ve geçici, belediye kaynaklarını bir sonuca ulaştıramadan harcatabilecek/ ne istediğini hiçbir zaman tam olarak bilmeyen ve her kafadan bir ses çıkartan bir "başbozuk" ordusu olarak görüyor.

Yerel topluluklar ise belediyeyi çok büyük, hiyerarşik ve manipülatif, yukarıdan bakan ve emir veren, bütçesi olduğu için istediklerini dikte edebilen ve sonuç olarak seçimlerde oy sağlamayı önceleyen bir eğilimle davranan, güvenilirmez bir "büyük ağabey" olarak görüyorlar.

Oysa belki bu iki farklı tür örgütlenmenin ilişkilenebilmesiyle, birçok özgün durumda, çok farklı enerjilerin yaratılması ve yeni düşüncelerin/ deneyimlerin gelişmesi söz konusu olabilir?

★

*[1] Yönetimin yerelleşerek, kent halkının kendisine ait kararları vermesi/ kendisini yönetmesiyle ilgili ilk önemli olayın/ örneğin **1871 Paris Komünü** (belediyesi) deneyimi olduğunu düşünebiliriz, ama aradaki büyük zaman kopuklukları nedeniyle, bu uzun tartışmayı yapmadan, 20. Yüzyıl'ın son çeyreğine atlamak, doğru olmasa da kısa bir yazının gerektirdiği bir kestirme olacak.*

Akın Atauz